

Do Nr 1836 i Nr 345.

**Uchwała Komisji Organizacyjnej
Trzech Mocarstw Opiekuńczych
z 21 maja 1816 r.**

Zamiana dziesięciny wytycznej na zbożową.

**Dziennik Rozporządzeń Rządowych Wolnego, Niepodległego
i Ściśle Neutralnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu z 1816 r.**

**Komisja Organizacyjna
przez Trzy Najjaśniejsze Dwory ustanowiona.**

Nie ulega już żadnej wątpliwości, że dziesięciny wytyczne (*decima manipularis*) targają najbardziej uprzejme związki, które pomiędzy pasterzem i owieczką istnieć powinny, i że one niszcząc rolnictwo i dobro indywidualne podkupują oraz ogólne przez swój szkodliwy wpływ, jaki na obyczaje, industrię, kulturę, ludność i dochody Skarbu Publicznego mają. Prawdy te są okazane w zupełnym świetle przez najbieglejszych w ekonomii politycznej mędrców, i przyjęte z istotnym przeświadczeniem od całej powszechności i Krajorządców.

Pod tymi to względami bez wątpienia co do Krajów Polskę dawniej składających, uważała dziesięcinę wytyczną Najwyższa Głowa Kościoła Rzymsko-Katolickiego, papież Urban VIII wydając bullę w roku 1634 kompozyty wskazującą. Pod tymi widziały się stany Królestwa Polskiego, gdy po kilkuwiecznych sporach konstytucjami w roku 1635, 1678, 1768 i 1775 przemianę jej ustanowiły. Pod tymi raczyły ją brać Trzy Najjaśniejsze Sprzymierzone Dwory, kiedy ustawą w Wiedniu równie najwyższą dobroczynnością jak mądrością tchnącą, dziesięcinę wytyczną w Kraju Krakowskim na pieniężną lub zbożową przemienić nakazały. Komisja Organizacyjna dopełniając poleconego sobie instrukcją Trzech Najjaśniejszych Dworów Wiedeńską dnia (1) 13 maja 1815 artykułem XIII obowiązku, stanowi do przemiany dziesięciny wytycznej na zbożową zasady, których rozwinięcie i uskutecznienie niezwłocznie Senatowi Rządzącemu porucza. Zasady te są następujące:

[hasła: Skarb Publiczny, dziesięcina, Kościół rzymsko-katolicki, Mocarstwa Opiekuńcze, Wolne Miasto Kraków, Senat Rządzący]

Tytuł I.

Postanowienia ogólne.

Art. 1.

Dziesięcina snopowa inaczej wytyczna, w jakiegokolwiek natury dobrach w Kraju do Wolnego Miasta Krakowa należącym, gdzie ta jeszcze jest, ma być przemieniona na osep wieczysty.

[hasła: dziesięcina, Wolne Miasto Kraków, osep wieczysty]

Art. 2.

Do wyrachowania osepu wieczystego będzie wzięta obszerność gruntów dziesięcinie snopowej podległych, taka, jaka się w dniu ustawy niniejszej znajduje. Po dniu tej ustawy wydobyte nowiny prawu dawania dziesięciny na zawsze nie podlegają.

[hasła: dziesięcina, osep wieczysty]

Art. 3.

Przez grunt dziesięcinie podległy rozumieją się te role, ogrody i niwy, z których właściciel dziesięciny do dnia niniejszej ustawy aktualnie snopową wytykał, albo wytykanie przedawał, a przez wyraz dziesięciny rozumie się taką ilość daniny zboża w snopie, jaką kto dotąd podług pierwiastkowego oryginalnego obligu, np. 1/10, 1/15, 1/130 itd. dawał, i taka tylko część do osepu wyrachowaną być powinna.

[hasła: dziesięcina, osep wieczysty]

Art. 4.

Gdziekolwiek dotąd dobra z jednych i tychże samych gruntów dają razem osep pod tytułem mesznego i dziesięcinę snopową, jedna z tych danin stosownie do konstytucji 1635 roku uchyla się, a druga, i to ta, która więcej biorącemu dziesięcinę importuje, pod urządzenie niniejsze podciągniętą zostanie.

[hasła: meszne, dziesięcina, osep wieczysty]

Art. 5.

Kompozyty, kontrakty i wszelkiego tytułu układy o dziesięcinę wytyczne na osep lub pieniądze zamienioną zaszły, które dawne prawa trwałymi na zawsze mieć chcą, ani są, ani mogą być przez niniejszą ustawę naruszone. Układy zaś czasowe tej natury nie mogą dłużej zostawać w swej mocy, jak do expiracji tego przeciągu czasu, na który zawartymi były.

[hasła: dziesięcina, osep wieczysty]

Tytuł II.

O prawidłach przemiany

Art. 6.

Wyrachowanie osepu dziesięcinnego ma się stać podług następujących prawideł:

a) Tam gdzie rejestra ekonomiczne nie w przerwany ciąg lat sześciu nie będą w stanie okazać należycie wysiewu i produktu gruntów dziesięcinie podległych, lub gdzie tymże rejestrom jedna z stron interessowanych zaprzecza wierzytelność, grunta dziesięcinie podległe przez przysięgłego geometrę pomierzone w porządnym inwentarzu przyzwoicie okazane, rozklasyfikowane być powinny.

b) Przysięgły przez Rząd examinowany, patentowany i instrukcją zaopatrzonego znawca ekonomiczny sprawdzi klasyfikację gruntu, oznaczy podług zasad agronomicznych wysiew i oszacuje ilość produktu w ziarnie.

c) Z gruntów podłych produkt nie może być niżej wzięty, jak trzy ziarna, ilość produktu ziarn z gruntów dobrych należy od ich gatunku, gdzie ta nie może być dowiedziona rejestrami dającego lub biorącego dziesięcinę, znawca ekonomiczny przysięgły ją ustawi.

d) Ta część gruntów dziesięcinnych, którą gdzie dotąd podług trzechzamiennego sposobu gospodarowania zostawiono ugorom, i z której dziesięcinę biorący przez czas ugorowania nie brał żadnego pożytku, będzie wyjęta spod oszacowania produktu; nie może ona jednakże w żadnym przypadku przechodzić trzeciej części gruntu dziesięcinie podległego, ale mniejszą częścią być może.

e) Po wyrachowaniu ziarn, ile ich grunt dziesięcinie podległy przynosi w całkowitej każdego rodzaju ziarna summy, będzie wytrącone ziarno siewu na zasiew, i pół ziarna wysiewanego na koszt uprawy i wszelkiej około gruntu pracy, z reszty ziarn odznaczy się ilość dziesięcinie należna, podług przepisu artykułu 3-go. Rozporządzenie pod literą e) wyrzeczone zdaje się na pozór ubliżać właścicielom dziesięciny, redukując tę niejako na pobór od dochodu czystego, kiedy podług praw wytycznej właściwych, brana była bez potrącenia wydatków.

Lecz zważywszy:

Że dziesięciny nigdy z całą ścisłością prawa pobierane nie były.

Że mało jest gruntów do rudowania w tym Kraju.

Że właściciele dziesięcin ponosili dotąd wszelkie straty, na które różne nadzwyczajne przypadki natury, szczególnie zaś często wydarzające się wylewy w okolicach krakowskich, wojenne zniszczenie, zła uprawa gruntu i inne rozliczne zdarzenia pobór dziesięciny wytycznej narażają, gdy przeciwnie:

Przez postanowienie niniejsze zabezpieczony im został dochód stały i pewny, żadnym wypadkom nie ulegający, i że przez zastrzeżenie uczynione pod lit. c)

pobierać będę z każdego morga chełmińskiego najpodlejszego gruntu najmniej 4 4/5 garca żyta, dochód, który w wielu przypadkach najściślej wziętą dziesięcinę w naturze przewyższa. Gdy się, mówię zważą dobrze i zgłębią wszystkie te okoliczności, łatwo się przekonać można, że ani jedna, ani druga strona nie znajdzie powodów narzekania; jeżeli bowiem właściciele dziesięcin cieszyć się będą dochodem stałym i nie podlegającym żadnej odmianie, ani wypadkom, pobieranym bez sporów, chociaż w szczególnych, jednak nader rzadkich zdarzeniach, nieco mniejszym od tego, jaki rygor praw ściśle nie dopełnianych przypuszczał. Właściciele ziemi również zyskują na tym, że sprzęt przez wytykanie nie będzie spóźniony, że korzyści z ich nakładu na polepszenia kultury, wpływające im samym bez podziału służyć będą, że nawet w niektórych przypadkach danina ta będzie lepszą od tej, którą gdyby dotychczasowe prawa w swej całej ścisłości wykonane były, dawać by należało. Na koniec nie tylko strony interessowane, ale cały Kraj zyskać musi na tym urządzeniu, przez pomnożenie ziemiopłodów, które będzie koniecznym skutkiem nowego dzielnego natężenia, z jakim rolnicy do uprawy swej ziemi przyłożą się, widząc, iż pracują dla własnego pożytku.

[hasła: dziesięcina, osep wieczysty, geometra, biegły przysięgły, Wolne Miasto Kraków, rejestry ekonomiczne, agronomia]

Art. 7.

Różnego gatunku ziarna powyższym sposobem na dziesięcinę wyrachowane, dla ułatwienia na przyszłość rachuby i upewnienia wieczyście trwałego dochodu, będą sprowadzone do dwóch tylko gatunków ziarn, których wartość od wewnętrznej konsumpcji zależąc, najmniej zmianie podlega i najpewniej w stosunkach ludności cenę swoją podnosi, a tymi są w Polsce żyto i jęczmień. Osep dziesięcinny wieczysty będzie więc oznaczony żytem 3/4 a jęczmieniem w 1/4 części.

[hasła: dziesięcina, osep wieczysty, żyto, jęczmień]

Art. 8.

Wynalezione ziarna dziesięcinne sposobem w artykule 6 lit. e) wskazanym zostaną obrachowane na pieniądze przez średnią cen targowych miasta Krakowa z upłynionych lat 20 wziętą, które to ceny targowe i ich średnią z ciągu lat dopiero wspomnianych Senat z akt foralnych wypisać i drukiem ogłosić zaleci. Suma pieniężna za te wszystkie ziarna wyrachowana będzie podzielona na cztery równe części, z których trzy części będą przedzielone przez średnią cenę żyta, a część czwarta przez średnią cenę jęczmienia, z tego samego co wyżej obiegu lat 20 wynalezioną Wieloraz (quotient) z podzielenia wypadły oznaczy ilość, której respective żyta i jęczmienia podatek dziesięcinny stanowić mających, które przy utworzeniu przemiany raz wyrachowane po wszystkie czasy te same zostać i wiecznie nieodmienne być mają. I tym sposobem uczyni się zadosyć przepisowi art.7, redukcją różnych ziarn dziesięcinnych do dwóch gatunków zboża stanowiącemu.

[hasła: dziesięcina, osep wieczysty, żyto, jęczmień, Senat Rządzący]

Art. 9.

Dla usunięcia okazji zwaśnień, które by przy poborze osepu, miara i własność zboża zrządać mogły, podatek dziesięcinny nie zbożem, lecz pieniędzmi będzie opłacony. Wynalezione sposobem w poprzednim artykule przepisany ilości żyta i jęczmienia będą wieczną wskazówką ilości pieniężnych, jakiej te dwa gatunki zboża w obiegu dwudziestoletnim były warte. Średnia cen targowych żyta i jęczmienia z każdych 20 lat od nastąpcionej przemiany upłynionych brana i przez Senat ogłoszona, proporcjonując z czasu upłynionego pieniądze papierowe do wartości kruszcowej, podług kursu, jaki do Skarbu Publicznego mają, będzie stanowić wielę w każdych następnych 20 latach płacić należy. Przez ten sposób biorący dziesięcinę będzie miał po wszystkie czasy dochód odpowiadający wartości żyta i jęczmienia, które ten podatek podług zasad powyższych stanowią Przez pierwsze lat 20 osep dziesięcinny opłacony być powinien ceną żyta i jęczmienia w artykule poprzednim do wynalezienia ilości tych dwóch gatunków zboża. Z przedziałki lat 20 użytą.

[hasła: dziesięcina, osep wieczysty, żyto, jęczmień, Skarb Publiczny, Senat Rządzący]

Tytuł III.

O pierwszeństwie długu dziesięcinnego i o terminach jego opłaty

Art. 10.

Dziesięcina jest długiem ziemi równie obowiązującym i przodkującym, jak inne gruntowe podatki publiczne. Żaden więc dług prywatny pierwszeństwa długowi temu brać ani go w żaden sposób uszkadzać nie może.

[hasła: dziesięcina, podatki gruntowe]

Art. 11.

Termina wypłaty należitości dziesięcinnej dwa w roku oznaczają się. Pierwszy na Wszystkich Świętych (w listopadzie), drugi na Święty Józef (w marcu), w każdym z tych terminów połowa należitości dziesięcinnej i właścicielowi jej zapłaconą być powinna.

[hasła: dziesięcina, termin płatności]

Art. 12.

Rygor na zalegających opłatę dziesięciny stanowi się ten sam, jaki jest do ściągnięcia podatków publicznych używany. I ktokolwiek w 15 dni po terminach artykułem poprzednim naznaczonych dziesięciny nie zapłacił, na żądanie właściciela jej do wójta gminy zaniezione, środkami z wyż wspomnianymi do uiszczenia opłaty zagniony być powinien.

[hasła: dziesięcina, podatki gruntowe, wójt gminy]

Tytuł IV.

O wykonaniu niniejszej ustawy

Art. 13.

W dobrach narodowych, duchownych i miejskich, w których dziesięcina wytyczna nie należy osobom duchownym, ale do Skarbu Publicznego Wolnego Miasta Krakowa wpływa, Komisja do ustanowienia praw własności i powinności włościan delegowana, podług prawideł w ustawie niniejszej dziesięcinę wytyczną na osep wieczysty żyta i jęczmienia przemieni, walor jego pieniężny na pierwsze lat 20 oznaczy, rozkład tak osepu wieczystego jak waloru jego pieniężnego na posesje włościańskie i folwarczne w przyzwoitej proporcji gruntów uczyni, i dzieło swoje pod zatwierdzenie Senatowi odda, które przez Senat na przedstawienie najmłodszego senatora zostawszy zatwierdzone, nie potrzebuje żadnej innej formalności, ażeby wieczystie trwałe i nienaruszone było.

[hasła: dziesięcina, Skarb Publiczny, osep wieczysty, Senat Rządzący]

Art. 14.

W dobrach duchownych, narodowych i miejskich, z których duchowni dziesięcinę wytyczną pobierają Komisja stosunków włościańskich przy regulacji praw i powinności tychże zajmie się również przemienieniem dziesięciny wytycznej na osep, i urządzeniem tejże w sposób w artykule poprzednim przepisany; lecz zawiadomi o tym JW. biskupa, który z swojej strony będzie delegował jedną lub dwie osoby. Delegowany lub delegowane od JW. biskupa zniosą się z prezesem Komisji stosunków włościańskich o termin wspólnego zebrania się, w którym prezes Komisji wyznaczy komisarzy z grona członków Komisję Włościańską składających w równej delegowanym liczbie, i tak się uformuje Komisja wspólna, która pod prezydencją prezesa Komisji stosunków włościańskich przygotowane powyższym sposobem dzieło przemiany dziesięciny wytycznej na osep, i tegoż równie jak waloru jego pieniężnego rozkład na posesje zrewiduje, uboczenia, jeżeliby się jakie przeciw niniejszej ustawie wcisnęły, sprostuje, i dzieło ostatecznie czy to jednomyślnością

czy większością głosów z mocą wieczystej onegoż trwałości zadecyduje, które Senat na przedstawienie senatora najmłodszego, i JW. biskup sankcjami swymi zaopatrzą.

[hasła: nieruchomości ziemskie, Komisja Włociańska, Senat Rządzący, dziesięcina, osep wieczysty]

Art. 15.

W dobrach ziemiańskich wszelakiej natury, z których dziesięcina wytyczna albo do Skarbu Publicznego wpływa, albo przez duchowne osoby pobierana jest, następujący będzie postąpioo sposobem. Właściciel gruntu żądając przemiany poda notę do sędziego pokoju właściwego Okręgu, i wyrazi w niej oraz jedną lub dwie osoby, które do tej czynności obrał z swej strony, sędzia pokoju, jeżeli dziesięcina Skarbowi Publicznemu należy, z senatorem najmłodszym, jeżeli duchownemu z JW. biskupem zniesie się, ażeby ci z swej strony podobną liczbę komisarzy delegowali. Sędzia pokoju wyznaczy termin zebrania się Komisji, która pod jego prezydencją dzieło przemiany dziesięciny wytycznej na osep wieczysty, rozkład jego i szacunek pieniężny, podług zasad i przepisów w niniejszej ustawie, mianowicie zaś Tytule II zawartych uskuteczni, i jednomyślnością lub większością głosów z równym co do waloru jego, jak Komisji w poprzednich dwóch wyrażonej artykułach skutkiem, ostatecznie zadecyduje. Dzieło takowe sankcją Senatu, jeżeli dziesięcina Skarbu jest własnością, zaś sankcją Senatu i JW. biskupa, jeżeli duchownemu należy, zaopatrzone zostanie.

[hasła: nieruchomości ziemskie, dziesięcina, osep wieczysty, Skarb Publiczny, sędzia pokoju]

Art. 16.

W przypadkach w których sankcja zależy wspólnie od JW. biskupa i Senatu Rządzącego, gdyby która z tych dwóch władz sankcji odmówiła, będzie losem przez Senat wybranych trzech sędziów pokoju, z wyłączeniem tego, który w Komisji przemianę regulującej prezydował, a takowi sędziowie w liczbie trzech spór, o który rzecz bezodzwonnie rozstrzygną i sankcję wydadzą.

[hasła: Senat Rządzący, sędziowie pokoju, Komisja Włociańska, sędziowie]

Art. 17.

Dla wieczystego zachowania dochodów i upewnienia daniny dziesięcinej, która jest długiem realnym, będą do Ksiąg Hipotecznych wniesione decyzje komisjów z wyż wspomnionych, które w krótkości wyrażać mają nazwisko dóbr, ilość osepu wieczystego w życie i jęczmieniu, i obowiązek płacenia w pieniądzach stosownie do tej ustawy.

[hasła: dziesięcina, żyto, jęczmień, osep wieczysty, księgi hipoteczne]

Art. 18.

Gdzie by miejscowe okoliczności wydarzyły nowy przypadek, na który niniejsza ustawa nie zawiera reguły, w takim razie Senat regułę przepisze, która tę samą mieć będzie ważność, jak gdyby w niniejszej ustawie zawartą była.

[hasła: Senat Rządzący]

Postanowiono na sesji Komisji Organizacyjnej dnia 21 maja roku 1816.

[Podpisano] Miączyński, Sweerts-Spork, Reibnitz, Łańcucki, Grodzicki, Bartsch.

Za zgodność z protokołem świadczę.

[Podpisano] Darowski – sekretarz Komisji Organizacyjnej.